

UDC: 821.512.133

TARIXIY HAQIQAT VA BADIY TALQIN

Rasulmuxamedova Durdona Tolkundjanovna,
Toshkent davlat yuridik universiteti dotsenti,
filologiya fanlari nomzodi
ORCID: 0000-0002-0558-7328
e-mail: d.rasulmuxamedova@tsul.uz

Annotatsiya. Serqirra faoliyat sohibi, jahon xalqlari tarixida katta rol o'ynagan Sohibqiron Amir Temur siymosi haqida turli-tuman baho, talqin-u tavsiflar va ko'p hollarda bir-biriga zid qarashlar-u konsepsiyalar mavjud. Bunday ma'lumotlar nafaqat tarixiy asarlar, balki badiiy so'z san'atida ham uchraydi. Tarixi olti asrlik davrni qamrab oladigan umumjahon temurnomasi xazinasidan atigi bir parchani, ya'ni o'zbek temurnomasining istiqlol davri o'zbek adabiyotidagi badiiy qamrov darajasini tadqiq etishga jazm qildik. Mazkur maqolada Sohibqiron Amir Temur va temuriylar davri haqidagi tarixiy haqiqat va badiiy talqin masalalari ochib berilgan. Unda temuriylar davrining asoschisi Amir Temur siymosining istiqlol davri adabiyotida qay darajada aks ettirilganligi yoritilgan. Tariximizning o'rta asrlariga oid nuqtalarini yaxshi bilgan Qodiriy, Fitrat, Ayniy, Oybek, Shayxzoda kabi ijodkorlar Amir Temur siymosini imkoni boricha ijobiy jihatdan aks ettirishga harakat qilganlar. Buyuk zotning Turonzamin, Yaqin va O'rta Sharq hamda Ovrupo xalqlari taqdirida tutgan o'rni esa maqolada Bo'riboy Ahmedovning "Amir Temur" romani misolida ko'rsatilib, shu paytga qadar ilmiy, tarixiy va badiiy asarlarda unga berilgan noto'g'ri baho va talqinlarga qarama-qarshi o'laroq obyektiv baho berilgan.

Kalit so'zlar: tarix, obraz, badiylik, tarixiylik, tarixiy haqiqat, badiiy to'qima, talqin, asar tahlili, janr.

ИСТОРИЧЕСКАЯ ПРАВДА И ХУДОЖЕСТВЕННАЯ ИНТЕРПРЕТАЦИЯ

Расулмухамедова Дурдона Толкунджановна,
кандидат филологических наук, доцент
Ташкентского государственного юридического университета

Аннотация. Существуют различные оценки, интерпретации, трактовки, а во многих случаях и противоречивые взгляды и представления об образе Амира Темура, разносторонней личности, сыгравшей значительную роль в истории народов мира. Такие сведения можно найти не только в исторических произведениях, но и в искусстве художественного выражения. Автор решил изучить только одну часть сокровищницы универсальной темурномы, охватывающую период в шесть веков, то есть уровень художественного освещения узбекской темурномы в узбекской литературе периода независимости. В статье раскрываются вопросы исторической правды и художественной интерпретации Сахибкирана Амира Темура и периода Темуридов. Она описывает степень отражения образа Амира Темура, основателя периода Темуридов, в литературе периода независимости. Такие творцы, как Кадыри, Фитрат, Айни, Ойбек, Шайхзода, знавшие аспекты нашей истории в средние века, постарались максимально позитивно изобразить образ Амира Темура. Точно отражая жизнь и историю Амира Темура, роль великого человека в судьбах народов Туранзамина, Ближнего Востока и Европы показана в статье на примере романа Бурибая Ахмедова «Амир Темура», в которой ему дана объективная оценка.

Ключевые слова: история, образ, искусство, историчность, историческая правда, художественная фактура, интерпретация, анализ произведения, жанр.

HISTORICAL TRUTH AND ARTISTIC INTERPRETATION

Rasulmuxamedova Durdona Tolkundjanovna,

Associate Professor of the Tashkent State University of Law,
Candidate of Philological Sciences

Abstract. *There are various assessments, interpretations, and in many cases contradictory views and ideas about the image of Amir Temur, a multifaceted figure who played a significant role in the history of the peoples of the world. Such information is contained not only in historical works but also in the art of artistic expression. We decided to study only a part of the treasury of the universal temurnoma, covering a period of six centuries, that is, the level of artistic coverage of the Uzbek temurnoma in Uzbek literature of the independence period. The article reveals the issues of historical truth and artistic interpretation of Amir Temur's Sakhbikiran of the Timurid period. The degree of reflection of the image of Amir Temur, the founder of the Timurid period, in the literature of the period of independence is described in the article. Accurately reflecting the life and history of Amir Temur, the role of this great man in the destinies of the peoples of Turanzamin, the Middle East and Europe is illustrated by the example of Buribai Akhmedov's novel Amir Temur, in which an objective assessment is given.*

Keywords: *history, image, art, historicity, historical truth, artistic texture, interpretation, analysis of the work, genre.*

Kirish

Jahon sivilizatsiyasi tarixida munosib iz qoldirgan o'zbek xalqi azal-azaldan o'zligini bilgan xalq sifatida maydonga chiqqanligi barchaga ma'lum haqiqatdir. Shu bois biz hozirgi o'zbek millatining vakillari uzoq va yaqin ajdodlarimiz tarixi, ular qoldirgan boy madaniy merosni chuqur bilishimiz zarur. XX asr o'zbek adabiyotida eng ko'p nohaqliklarga duchor bo'lgan siymo Amir Temur edi. Chunki Sho'rolar hokimiyati yillarida Amir Temurning tarixda tutgan o'rni, xizmatlari va shaxsiyati insofsizlarcha noto'g'ri baholandi. Holbuki, Amir Temur nafaqat Movarounnahr va Xuroson, balki mashriq va mag'rib tarixida ham o'chmas iz qoldirgan eng ardoqli, buyuk shaxs bo'lgan. Uning muhim tarixiy xizmatlari birinchi yurtboshimiz tomonidan juda o'rinli va adolatli baholandi: "Amir Temur jahon tarixiga qudratli va gullab-yashnagan davlat barpo etib, o'rta asr dunyosining asl madaniy va ma'naviy markazlaridan biriga aylangan, inson aqli va iste'dodining noyob ijodi bo'lib, bugungi kunda ham saqlanib qolgan mislsiz me'moriy obidalar bilan mashhur Samarqandni uning poytaxtiga aylantirgan

atoqli sarkarda va davlat arbobi sifatidagina kirgan emas. Amir Temur olimlar, faylasuflar, me'morlar, shoirlar, hofiz-u mashshoqlarga g'amxo'rlik qilishda ham nom qozongan edi. Temuriylar davri, haqiqatan ham, ilmfan, madaniyat va maorifning behad ravnaq topishini ta'minlagan Sharq uyg'onish davri edi" [1].

Material va metodlar

Tarixda temuriylar davri deb atalmish Movarounnahr hamda Xuroson xalqlari hayotida iqtisodiy, siyosiy va ma'naviy jihatdan ulkan ahamiyat kasb etgan davr, uning asoschisi haqida barkamol asarlar yaratish nafaqat tarixchi-yu faylasuflar, balki adabiyot va san'at vakillari uchun ham bitmas-tuganmas mavzu bo'lib qolmoqda. Agar XX asrning 90-yillariga qadar bu buyuk zot haqida yozilgan badiiy asarlarga nigoh tashlansa, aksariyat hollarda Amir Temur obrazi faqat salbiy jihatdan tasvirlanganini ko'rish mumkin. Faqat tariximizning o'rta asrlariga oid nuqtalarini yaxshi bilgan Abdulla Qodiriy, A.Fitrat, S.Ayniy, Oybek, M.Shayxzoda, M.Osim, O.Yoqubov, P.Qodirov kabi ijodkorlarga Amir Temur siymosini imkoni boricha, ya'ni hukmron Sho'rolar

mafkurasi ko'targanicha ijobiy jihatdan aks ettirishga harakat qildilar. Chunki o'rta Osiyo xalqlari hayotida o'chmas iz qoldirgan Sohibqiron Amir Temur obrazisiz shu zamin tarixi haqida birorta mukammal asar yaratish mumkin emas edi. Shu nuqtayi nazardan jahongir Amir Temur siymosi aks etgan asarlarni quyidagi adabiy tur va janrlarga tasnif etish mumkin:

1. Asarning badiiy-falsafiy g'oyasida Sohibqiron shaxsining olamshumul ahamiyatini ta'kidlashga intilish tamoyili mavjud bo'lgan yirik epik janrlar. Bularga A.Qodiriyning "O'tgan kunlar" va Oybekning "Navoiy" romanlari mansub.

2. Muallif bayoni, qiyosi orqali Amir Temurning nomi va xizmatlarini eslash holatlari mavjud bo'lgan epik asarlar. Bunday o'rinlar Oybekning "Navoiy" romanida ko'zga tashlanadi.

3. Asar qahramonlari nutqida Sohibqironga baho berish hollari uchraydigan yirik epik asarlar. Bunday o'rinlar "O'tgan kunlar"da Yusufbek hoji, "Navoiy" romanida Mo'min Mirzo nutqlarida mavjud.

4. Qahramon xotirasi yoki tushida Amir Temur siymosining zohir bo'lishi tasviri mavjud asarlar. Bunday tasvir O.Yoqubovning "Ulug'bek xazinasi" romanida uchraydi.

5. Liro-epik va lirik asarlarda Sohibqiron obrazining bevosita tasvirlanishi. Oybekning "Temur" dostoni, A.Oripov va E.Vohidovning ayrim she'rlari bunga misoli bo'la oladi.

Tadqiqot natijalari va tahlili

Yuqorida tilga olingan asarlarning barchasida Amir Temur shaxsiga murojaat etish orqali bevosita tarixga munosabat bildirish ehtiyoji hukmronlik qiladi. Chunki Amir Temurning ijtimoiy-siyosiy faoliyati Turkiston xalqlari tarixining eng muhim davrini tashkil etadi. Shu bois o'tmishga murojaat etgan aksariyat ijodkorlar Sohibqiron hukmronlik qilgan davrga, uning olamshumul ishlariga biror sabab va ehtiyoj tufayli munosabat bildirganlar. Masalan, Qodiriyning "O'tgan kunlar" romanida faqat

bir o'rindagina Amir Temur nomi tilga olinadi.

Yusufbek hoji Otabekka mansabparastlar haqida gapira turib, Amir Temurni "dohiy" deb ataydi: "O'z naslini kofir quliga tutqun qilib topshiruvchi – biz, ko'r va aqlsiz otalarga xudoning la'nati, albatta, tushar, o'g'lim! Bobolarning muqaddas gavdasi madfun va Turkistonimizni to'ng'o'zxona qilishga hozirlangan biz itlar Yaratguvchining qahriga, albatta, yo'liqarmiz! Temur Ko'ragon kabi dohiylarning, Mirzo Bobur kabi fothlarning, Forobiy, Ulug'bek va Ibn Sino kabi olimlarning o'sib-ungan va nash'u namo qilganlari bir o'lkani halokat chuquriga qarab sudraguvchi, albatta, Tangrining qahriga sazovordir, o'g'lim" [2].

Aslini olganda, Yusufbek hoji tilidan aytilgan "dohiy" so'zi A.Qodiriyning Amir Temurga bo'lgan ehtiromini anglatuvchi baho edi. Chunki adib milliy mustaqillik qadrini nozik anglab yetgan va unga erishish uchun Amir Temur kabi dovqur, dono insonlar lozimligini yaxshi bilar edi. Ammo ana shu iftixorli tuyg'uni u ochiq ayta olmas va faqat o'z qahramonlari nutqi orqali ifodalashga majbur edi.

20-yillarda atoqli o'zbek ijodkori Aburauf Fitrat tarixiy drama janrini rivojlantirish uchun katta xizmatlar qildi. Shu yillarda uning "Temur sag'anasi", "Abulfayzxon", "Arslon", "Shaytonning tangriga isyoni" kabi dramalari bosildi [3]. Biz uchun muhimi shundaki, "Temur sag'anasi" dramasi qahramoni Sohibqiron ruhiga murojaat qilib, undan taskin va tasalli izlaydi.

Asarda insoniyat tarixida chuqur iz qoldirgan buyuk bu zot obrazi orqali o'sha yillarda kelajagi mubham bo'lib qolgan turkiy xalqlar qismati haqida Amir Temur ruhining bezovtalanganligi ifodalangan. Demak, Fitratning "Temur sag'anasi" dramasi Sohibqiron obrazi orqali davrning dolzarb muammolarini yechish, Vatan va xalqning kelajagini tasavvur qilishga imkon berdi.

30-yillarga kelib siyosiy qatag'onlar boshlandi, o'z tarixini, ilgari o'tgan buyuk siymolarni yaxshi bilgan, ularni qadrlagan eng peshqadam ziyolilar qatag'on qilindi. Shu bois bu yillarda Amir Temur obrazi aks ettirilgan asarlar deyarli yaratilmadi. Faqat 30-yillarning oxirlarida boshlangan Ikkinchi jahon urushigina ijodkorlar uchun tarixiy mavzularga qo'l urishga imkon berdi.

Yirik o'zbek adibi Oybek ijodida Amir Temur obrazi o'ziga xos o'rin egallaydi. Adib "Navoiy" romanining ayrim o'rinlarida Temur saltanatining ulug'vorligi va shuhrati haqida nozik ishoralar berib o'tadi. Romanning bir o'rnida esa u o'zining Amir Temurga bo'lgan ehtiromini yashira olmaydi. Aniqroq qilib aytganda, asirga olingan Mo'min Mirzoni Muzaffar Mirzo oldiga olib kelganlarida, har ikkisi o'rtasida bo'lib o'tgan dialogda bu munosabat ifodalangan [4]:

– Boshqa yo'l ham bor edi, – dedi Muzaffar Mirzo xuddi go'daklar bilan hazillashgan bir tur bilan, – agar sen qilich-sadog'ingni bo'yingga osib, qoshimga o'zing kelsang edi, u chog' mendan marhamat ko'rar eding.

– Men – ulug' Temurning nabirasi! – dedi bola achchig'lanib.

– Qilich-sadoqni bo'yinga osib, dushman-ga tiz cho'kmoq ulug' bobomning ruhiga zo'r haqorat bo'lur edi...

Mo'min Mirzoning Amir Temur haqidagi g'ururi va iftixori nafaqat asar qahramoniga, balki bevosita ijodkorga ham taalluqli ekanligi bizga ma'lum.

Oybek o'z ijodida Amir Temur obraziga qayta-qayta murojaat etadi. U 1941-yilning yozida "Lashkarboshi" nomli dostonini yozishga kirishadi. Bu dostonida o'zbek xalqining buyuk lashkarboshisi Amir Temur obrazini yaratib, u orqali janggohlarda qon to'kayotgan o'zbek jangchilariga madad bermoqchi bo'ladi, ammo bu ijodiy niyatiga erisha olmaydi.

60-yillarning boshlaridan Oybek Amir Temur va temuriylar davri haqida yozilgan tarixiy-memuar adabiyotlarni qayta

o'rganishga kirishadi. Ana shu jarayonda uning qalbida Amir Temur, Alisher Navoiy va Bobur haqida dostonlar yozish g'oyasi tug'iladi. Bu niyatni amalga oshirish borasida u ancha-muncha ishlar ham qiladi. 1968-yil 20-martda Oybek "Guli va Navoiy" dostonini yozib tugatadi [5].

"Sharq yulduzi" jurnalining 1990-yil 10-sonida Oybekning "Temur" dostoniga chizgilari e'lon qilinadi. Bu chizgilarni nashrga tayyorlagan N.Karimovning ta'kidlashicha, adib 1965-yillarda ushbu asarni yoza boshlagan, lekin tugatishga ulgura olmagan, asarning atigi o'n to'rt sahifasigina yozilgan, xolos [6]. Bu narsa shundan dalolat beradiki, hali Sohirqiron Amir Temur nomi ijobiy jihatdan tilga olinishi mumkin bo'lmagan paytlarda ham, uning hayoti va yorqin obrazini aks ettiruvchi asarlar yaratish ishtiyoqi ko'plab ijodkorlarimizning fikr-u xayolini band etgan edi. Birgina Oybek arxiviga murojaat etilsa, uning ijodiy rejalarida Amir Temurning ijtimoiy-siyosiy faoliyati, u yashagan davr va temuriylar shajarasi haqida roman yozish istagi bo'lib, bu borada u juda ko'p materiallar jamlagan [7]. Arxiv materiallari shundan dalolat beradiki, chala qolgan doston chizgilarida uchta lirik-epik syujetga e'tibor qaratilgan. Birinchisi – bevosita Amir Temur faoliyati, ikkinchisi – Ulug'bek va Xalil Sulton munosabatlari, uchinchisi – Ulug'bekning so'nggi safari kabilardan iborat. Bulardan tashqari, Oybek Amir Temurning bunyodkorlik faoliyatini yoritish orzusida Samarqanddagi bog'-rog'lar, ulkan qurilishlar tasviriga kam alohida e'tibor qaratadi.

Oybek o'z dostonida Amir Temurni yirik lashkarboshi, buyuk inson, butun dunyo taqdiriga ta'sir ko'rsata olgan hukmdor sifatida tasvirlaydi. Biroq adib Sohirqironning o'limidan so'ng u barpo etgan yirik markazlashgan qudratli saltanat ham parchalanishini tasavvur qilmagan, chunki u buyuk jahongirning ruhi abadiy qolishiga to'la ishonar edi.

Shaxsi va faoliyatining xolis yoritilishi nuqtayi nazaridan Amir Temur Sho'rolar davri o'zbek adabiyotida eng omadsiz qahramon edi. G'arb adabiyotida o'nlab asarlarga ijobiy qahramon bo'lgan Sohibqiron haqida o'z ona yurtida to'g'ri so'z aytish mumkin bo'lmadi. Bunday holat hukmron mafkura tazyiqi ostida hattoki Maqsud Shayxzodaning "Mirzo Ulug'bek" fojiasida ham ko'zga tashlanadi. Jiddiyroq qaralsa, ana shu yillarda Amir Temur haqida emas, balki umuman temuriylar haqida yozishning o'zi ham jasorat edi. 70-yillarga kelib o'zbek adabiyotida temuriylar tarixini badiiy inkishof etishda jonlanish yuz berdi. Bevosita shu davrda Odil Yoqubovning "Ulug'bek xazinasi", Pirmqul Qodirovning "Yulduzli tunlar" kabi romanlari yaratildi. Bu adiblar mamlakatda hukm surgan og'ir siyosiy sharoitga qaramay, Amir Temur haqidagi tarixiy haqiqatga juda ham yaqinlashdilar. Bu esa o'zbek badiiy temurnomasi poydevoriga qo'yilgan salmoqli toshlardan biri deb hisoblanishga loyiq.

Amir Temur mavzusi, uning obrazini yaratish bo'yicha lirika janrlariga nazar tashlansa, Sohibqiron haqida badiiy-tarixiy qarashlar asta-sekinlik bilan taraqqiy etganini kuzatish mumkin. Bunday holat sovet davri o'zbek adabiyoti uchun qonuniy bir hol edi. XX asrning 70-yillariga qadar Sohibqironni ijobiy jihatdan badiiy aks ettiruvchi asarlar yozish mumkin bo'lmadi. Aksincha, uning salbiy jihatlari bo'rttirish, ko'plab xalqlar tarixida o'ynagan ijobiy rolini qora bo'yoqlarda aks ettiruvchi asarlar yozish tamoyili kuchaydi. Buning yorqin misoli sifatida rusiy-zabon adib Sergey Borodinning "Samarqand osmonida yulduzlar" nomli trilogiyasini keltirish mumkin.

To'g'ri, asar soxta sotsialistik realizm ijodiy metodi asosida o'rta asrlardagi Movarounnahr va Xuroson xalqlari tarixi haqida yozilgan ilk epopeyadir. Adibning asosiy maqsadi o'sha davrlar tarixiy voqeligini badiiy aks ettirish vositasida Amir Temurning

mafkuralashtirilgan obrazini yaratishdan iborat edi. Shu maqsadda yozuvchi Amir Temur va temuriylar davriga oid ko'plab ilmiy manbalar, Yevropa va rus olimlarining tadqiqotlari hamda xotiralari bilan tanishib chiqdi. Lekin romanning ko'p o'rinlarida u bu buyuk siymoning hayoti va faoliyatini tasvirlashda tarixiy haqiqatga zid yo'ldan bordi. Shu sababli Sergey Borodin yaratgan Amir Temur shaxsiyati va uning badiiy talqini hozirgi o'zbek kitobxonini qoniqtira olmaydi. Chunki yozuvchi Amir Temur shaxsiyati va faoliyatining juda ko'p qirralariga faqat salbiy yondashgan.

Asarda Sohibqironning bosqinchi, qonxo'r va shafqatsiz hukmdor sifatidagi qiyofasi yetakchilik qiladi. Sergey Borodin Amir Temurni yirik sarkarda, fozil, qattiqqo'l hukmdor darajasidan johil va bosqinchi darajasiga tushirib tasvirlaydi. Bunday tasvir buyuk tarixiy shaxs, ulkan hukmdor, benazir sarkarda, ilm-fan va san'at homiysi Amir Temurga nisbatan adolatsizlikdan boshqa narsa emas [8].

Temur va temuriylar davriga nisbatan O'zbekiston o'z mustaqilligiga erishgach, munosabat butunlay o'zgardi. Chunki istiqloq bizga Amir Temur va umuman tariximiz haqida erkin fikr yuritish, tarixiy haqiqatni ro'y-rost ko'rsatib berishga imkoniyat yaratib berdi. Natijada Amir Temur va u haqida yangi-yangi asarlar paydo bo'la boshladi. Bevosita Sohibqiron Amir Temur haqida ko'plab ilmiy, she'riy va nasriy asarlar yaratilishi xalqimizning milliy uyg'onishidan dalolat beradi.

A.Oripov, M.Jalil, B.Ahmedov, O.Bo'riyev, Muhammad Ali, To'ra Mirzo, Ye. Berizikov, O.Yoqubov singari adib-u shoirlar Sohibqiron hayoti, uning qudratli davlat qurish yo'lidagi tinimsiz kurashlarini aks ettiruvchi asarlar yaratdilar. Garchi bu asarlar turlicha badiiy saviyada bo'lsa-da, biroq ular uzoq yillar adabiyotimizda oq dog' bo'lib kelgan bo'shliqlarni to'ldirishlari barobarida yosh avlodni Vatanni qadrlashga, o'z xalqini sevisish va ardoqlashga o'rgatadi.

Ana shunday asarlardan biri tarixshunos Bo'riboy Ahmedovning "Amir Temur" roman-xronikasidir [9]. Asar o'zining janr mansubiyati nuqtayi nazaridan tarixiy manbalarga, ma'lumotlarga boyligi, tilining sodda va xalqchilligi, ilmiy tahlil bilan badiiy tahlilning teran uyg'unligi jihatidan alohida ajralib turadi. Asarda tasvirlanayotgan har bir voqea aniq tarixiy manbaga asoslanadi. Muallif Temurning juda ham serqirra hayoti va faoliyatidan bir yo'nalishni ajratib olib, badiiy xarakter yaratishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ymagan. U Sohibqironning butun hayoti va faoliyatini keng qamrab olib, ana shunday keng miqyosda badiiy tadqiq qilishga bel bog'lagan.

Roman "Ulusdagi beqarorlik", "El-yurtning emnu omonligi deb" va "Jahongirlik qismati" deb nomlangan uch qismdan tashkil topgan. Muallif Amir Temur obrazini bosqichma-bosqich shakllantirib boradi. Dastlab uning yoshlik yillari, keyin yigitlik davri, xullaski, to balog'atga yetish pallalarigacha hayotning o'nqir-cho'nqir yo'llaridan, girdobli kechuvlaridan olib o'tadi. Xuddi mana shu davrda bo'lajak jahongirning uzoqni ko'ra bilish qobiliyati shakllanadi. U dushman ichida yurib, o'ziga tarafdorlar orttiradi, ularda Turonzamin ozodligiga bo'lgan ishonchni mustahkamlaydi.

Romanda badiiy to'qima bo'lmasa, birgina tarixiy ma'lumotlarning o'zidagina kitobxonni hayajonga soladigan, bosh ko'tarmay o'qiydigan asar yozish juda qiyin. Lekin Bo'riboy Ahmedov tarixiy ma'lumotlarni shunday qiziqarli badiiy voqealar darajasiga ko'tarib tasvirleydiki, buning natijasida asardagi ana shu faktlarning tarixiy ma'lumotligi kitobxonning xayoliga ham kelmaydi. Romanning qimmatli jihatlaridan yana biri shundaki, unda voqealarning tasviri aniqligidan tashqari yuz bergan sanalari ham aniq beriladi. Shu jihati bilan asar Amir Temur hayoti bilan qiziquvchi kishilar uchun noyob manba, qimmatli qomus vazifasini ham o'taydi.

B.Ahmedov ushbu romanini yaratishda Sohibqiron shaxsi va uning davriga oid

yuzlab arab, fors-tojik va turkiy tillardagi tarixiy, ilmiy-badiiy asarlarni o'rganadi. Romanda Amir Temur o'z ona yurti Turkistonni, o'z xalqini chin yurakdan sevgan vatanparvar, el-yurt manfaati uchun jon fido qiluvchi, din va iymonda sobitqadam komil inson sifatida tasvirlanadi. B.Ahmedov Amir Temur obrazini yaratar ekan, uning hayot yo'lini, maqsad-intilishlarini odilona, eng asosiysi, xolisona ta'riflaydi. Shu bois Amir Temur obrazi asarda buyuk sohibqiron, yirik davlat arbobi, mashhur sarkarda bo'lishi barobarida oilasiga mehribon, farzand va nabiralariga g'amxo'r va talabchan inson sifatida gavdalanitirilgan.

Xulosalar

Xulosa qilib aytganda, Bo'riboy Ahmedovning "Amir Temur" romani qariyb yarim asrlik tarixiy davrni o'z ichiga qamrab oladi. Shuning uchun akademik Izzat Sulton romanini "badiiylashtirilgan tarix" deb baholaydi [10]. Buning mohiyati shundaki, romandagi barcha voqealar, personajlar, makon va zamon – aniq tarixiy asosga ega bo'lib, unda ijodkor tomonidan kiritilgan badiiy to'qima uchramaydi. Shunga qaramay, roman o'quvchini o'ziga jalb qila oladi. Buning sababi shundaki, Amir Temur hayotining har bir lahzasi, u amalga oshirgan ulug'vor ishlar, jang-u jadallar har qanday badiiy xayolotni ortda qoldirar darajada qiziqarlidir. Demak, romanga o'quvchini jalb qiluvchi narsaning o'zi asarga asos bo'lgan materialning – "xomashyoning" qiziqarligidadir, desak yanglishmagan bo'lamiz.

Amir Temur o'zi asos solgan ulkan davlatning yagona hokimi bo'lishiga qaramay, iymoni baquvvat muslim sifatida din va shariat peshvolari bilan hisoblashadi, pirlari Sayyid Baraka, Shamsiddin Kulol, Zayniddin Abubakr Tayabodiyning maslahatlariga amal qiladi. Shu tariqa romanda Amir Temurning haqqoniy obrazi yaratiladi.

Bo'riboy Ahmedovning "Amir Temur" romani hayotiy haqiqatni o'zida mujassam etgan badiiy asar ekanligi bilan istiqloq

davri o'zbek temurnomasiga ulkan ulush bo'lib qo'shildi. Roman Amir Temurning jo'shqin xayot yillarini, Turonzaminda yuz bergan ijtimoiy-siyosiy voqealarni badiiy jihatdan aks ettirishi bilan qimmatlidir. Shu bilan birga, ushbu asar o'zbek temurnomasi

tarixida olg'a tashlangan bir qadamdir [11]. Xulosa qilib aytganda, Bo'riboy Ahmedovning "Amir Temur" romani Amir Temurning ko'p qirrali hayoti va faoliyatini aks ettirish jihatidan istiqloq davri o'zbek temurnomasida o'ziga xos mustaqil aytilgan badiiy bir so'zdir.

REFERENCES

1. Karimov I. O'tmishsiz kelajak, hamkorliksiz taraqqiyot bo'lmaydi [There is no future without the past, no development without cooperation]. Tashkent, Uzbekiston, 1996, pp. 332-333.
2. Qodiriy A. Ro'monlar. O'tkan kunlar [Novels. Last days]. Tashkent, Sharq, 1995.
3. Ganiyev I.M. Fitrat dramalari poetikasi. DDA. Tashkent, 1998, pp. 14-16.
4. Oybek. Mukammal asarlar to'plami [A perfect collection of works]. Tashkent, Fan Publ., 1976, vol. 6, p. 102.
5. Oybek. Mukammal asarlar to'plami [A perfect collection of works]. Tashkent, Fan Publ., 1976, vol. 4, pp. 67-97.
6. Karimov N. Oybekning "Temur" dostoniga chizgilar [Drawings on Oybek's epic "Temur"]. *Sharq yulduzi – Eastern star*, 1990, no. 10.
7. Oybek. Mukammal asarlar to'plami [A perfect collection of works]. Tashkent, Fan Publ., 1976, vol. 13, pp. 367-374.
8. Abdusamatov X. Tarix va badiiy talqin [History and artistic interpretation]. Tashkent, Adabiyot va sanat Publ., 1995, p. 183.
9. Axmedov B. Amir Temur (Tarixiy roman) [Amir Temur (Historical novel)]. Tashkent, Meros Publ., 1995.
10. Izzat Sulton. Tarix va zamonaviylik [History and modernity]. Tashkent, Guliston Publ., 1981, no. 1.
11. Rasulmuxamedova D.T. O'zbek adabiyotida tarixiy shaxs talqini [Interpretation of historical figures in Uzbek literature]. *O'zMU xabarlari – News of the National University of Uzbekistan*, 2020, no. 1/6, p. 250.
12. Rasulmuxamedova D.T. Amir Temur obrazini yaratishda tarixiy rivoyatlarning o'rni [The role of historical legends in the creation of the image of Amir Temur]. *Til va adabiyot ta'limi – Language and literature education*, 2020, no. 1, pp. 24-26.
13. Rasulmukhamedova D.T. Problemy vossozdaniia obraza Amira Temura v Uzbekskoi dramaturgii perioda nezavisimosti [Problems of re-creation of the image of Amira Temura in Uzbek dramaturgy during the period of independence]. Abstract of PhD thesis. Tashkent, 2000.
2. Rasulmukhamedova D.T. Obraz Amira Timura v sovremennoi uzbekskoi proze [The image of Amir Timur in modern Uzbek prose]. XV Vinogradov Readings. Collection of scientific articles of the International scientific-practical conference. 2019, no. 12, vol. 2, pp. 146-150.
3. Amir Temur as an outstanding personality. *Theory And Practice Of Science: Key Aspects*. Italy, Rome, 2021, February 19-20, pp. 666-674.

YURIDIK FANLAR AXBOROTNOMASI
ВЕСТНИК ЮРИДИЧЕСКИХ НАУК
REVIEW OF LAW SCIENCES

Huquqiy ilmiy-amaliy jurnal

Правовой научно-практический журнал

Legal scientific-practical journal

1 / 2022

BOSH MUHARRIR:

Tashkulov Akbar Djurabayevich

Toshkent davlat yuridik universiteti rektori

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Salayev Nodirbek Saparbayevich

Ilmiy ishlar va innovatsiyalar bo'yicha prorektor, y.f.d.,
professor

Mas'ul muharrir: O. Choriyev

Muharrirlar: Sh. Jahonov, K. Abduvaliyeva,
F. Muhammadiyeva, Y. Yarmolik

Texnik muharrirlar: U. Sapayev, D. Rajapov

Tahririyat manzili:

100047. Toshkent shahar, Sayilgoh ko'chasi, 35.
Tel.: (0371) 233-66-36 (1169)

Web-sayt: www.tsul.uz

E-mail: lawjournal@tsul.uz

Jurnal 15.03.2022-yilda tipografiyaga
topshirildi. Qog'oz bichimi: A4.
Shartli 21,36 b.t. Adadi: 100. Buyurtma: № 7.

TDYU tipografiyasida chop etildi.